

Stadsmuseets arbete med ett byggnadsvårdsprogram för Stockholms innerstad

Marianne Råberg

I juni 1981 antog Stockholms kommunfullmäktige riktlinjer för bevarande och vård av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen. Man beslöt i samband härmed också att ett byggnadsvårdsprogram för innerstaden skulle utarbetas. Gamla stan, som fått sin hävdvunna ställning som kulturhistoriskt reservat fastlagd i stadsplan, skulle inte behandlas i detta program. För stadsdelen finns redan särskilda råd och riktlinjer utarbetade. Byggnadsvårdsprogrammet skall dels omfatta slutförandet av stadsmuseets arbete med inventering och klassificering av innerstadens bebyggelse, dels upprättandet av ett miljöprogram, som bl a skall meddela rådgivning och anvisningar för hur bebyggelsen bör vårdas. Den senare delen skall utarbetas gemensamt av stadsbyggnadskontoret, fastighetskontoret och stadsmuseet.

Enligt den tidplan för arbetet som antogs av kultur nämnden, byggnadsnämnden och fastighetsnämnden våren 1982 skall programmet i sin helhet färdigställas under 1984. En redovisning av den kulturhistoriska klassificeringen skulle däremot framläggas redan inför ställningstagandet till förlängning av det generella rivningsförbudet för innerstaden, vilket måste ske före den 18 april 1983.

Stadsmuseets byggnadsinventeringar i innerstaden

En kulturhistorisk klassificering måste självfallet grundas på ett så gediget kunskapsunderlag som

möjligt. Innerstadens bebyggelse började systematiskt inventeras under 1970-talets förra hälft i samband med kommunens planering för sanering av det icke moderna bostadsbeståndet på malmarna. Cityområdet inventerades inför Cityplan 1975. Fastighetsnämnden anslog medel för verksamheten. Inventeringsarbetet – som beskrevs i den första årgången av "Stadsvandringar" 1976 – omfattar framtagande av byggnadsdata ur arkiven, beskrivning och fotografering av exteriör, portgång, trapphus och i flertalet fall också någon lägenhet i varje enskild fastighet.

Vid tiden för fullmäktiges beslut saknades ännu inventeringsmaterial för vissa delar av innerstaden, framför allt för kvarter som inte varit föremål för stadsplaneförändringar eller bostadsupprustningsåtgärder, för kvarter där bebyggelsen uppfyllt moderna standardkrav eller bestått av andra byggnader än bostadshus. För att till förvåren 1983 kunna framlägga en så fullständig klassificeringskarta som möjligt erfordrades sålunda en mycket intensiv arbetsinsats från stadsmuseets sida. Uppdraget måste genomföras "inom ramarna", vilket gjorde det nödvändigt med en omfattande omfördelning av arbetsuppgifterna inom museet. Den byggnadshistoriska sektionen tvingades t o m lägga ned nästan all ordinarie handläggning under några vårmånader för att göra det möjligt att fullfölja arbetet.

I enlighet med kulturnämndens beslut i februari 1982 kompletterades sålunda inventeringen med

På detta och nästa uppslag återges fyra av de ca 22 000 blad som ingår i innerstadsinventeringen. De visar omfattningen av de uppgifter och bilder som sammanställts för varje fastighet, i detta fall för ett normalt hus i Vasastaden. Materialet i sin helhet är tillgängligt i stadsmuseets arkiv.

STOCKHOLMS STADSMUSEUM

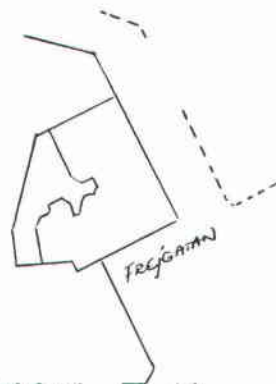
A2 Kv Urd 5
 3 Gatuadress Hälsingehöjden 1, Frejgatan 62
 9 Ägare Stockholms stads Brandförsäkringskontor

B1 Anläggningens art:

Bostadsfastighet
Kontorsfastighet
Industrianläggning
 Övr:

2 Hustyper inom fastigh:

Bostadshus, gathus
 " , gårdshus
Butiker i gathus
Tvättstuga/stall/vagnsbod
Uthus
Fabriksbyggnad/verkstad
 Övr:

3 Byggnadsbeskrivning:

	vån	fasadmateri- al	färg	gårdsfasad	tak	övrigt
Hus I	6	monstrat tegel, över 1 tr dekor i puts	rött/brun	gulbrun slätputs, bv spritputs	glaserat tegel	Granitsockel och portal (62) Smidesbalkonger. Urspr butiksdör- rar.
II						
III						

D1 Byggnadsdata:

	PL	SB	arkitekt	byggherre	byggnäst.	Omb.år	arkitekt	åtgärd
Hus I	1912	1913	Hoög & Morssing	C J Walden	Per Nilsson	1919,	kontor i butik,	
II						1951-52,	ändr å bv kontor	
III								

Perts B3 Interiörer:

Hus I Enligt nybyggnadsritningar: 1 st hiss.
 II Lägenhetsindelning:
 III soutv: butiker, portvaktslägenhet om 2 rum och kök.
bv och vån: 3 rum och kök + jungfrualkov och dusch, 3 rum och kök + jungfrukamma-
re och dusch, 5 rum och kök + jungfrukammare + stor hall + bad.

B4 Gårdsmiljö el trädgård. : betong intill huset. Plantering innanför betongkant med
bl a syrener och 2 st popplar.

Övr anm: Berg.

Bil

låg. bes.

större unders.

Sign ES nov-74

Kv.: Urd 5

Gatuadress: Hälsingehöjden 1, Frejgatan 62

Ägare: Stockholms stads Brandförsäkringskontor

Entré (62) i två plan: Ursprunglig port med slipat glas. Vitt marmorgolv med grå bård, vita trappor. Hög panel i rödgrå stucco-lustro, grön dito golvlister. Övfr' väggparti och tak dekorerat med stiliserade växtslingor i flera färger. Taket kasettindelad. Mellandörrar med överfönster och slipat glas. Ursprunglig lykta i mässing och slipat glas.

Trapphus: Golv och trappor som entré. Tvåfärgade väggar; grå nertill, målat överstycke och bladbård i grönt, gult och brunt, övre parti och tak gulvitt. Grönmarmorade fyllningsdörrar. Ursprunglig armatur i mässing och slipat glas. Dagerfönster å vilplanen. Hiss i järnsmede.

Besökt lägenhet

5 rum och kök: Varmvattenberedare fanns urspr i kök, serveringsrum (för disk) och i badrummet.

Stor hall.

Sal - parkettgolv, fältindelade väggar, bröstpanel med fyllningar, kälrat tak med liten bård i jugend, blad och fruktklasar i hörnen.

Salong - hög slät sockelpanel, tak liknande salens.

Ursprunglig serveringsgång.

Kök - delvis ursprungliga skåp, marmor - bänk över radiatorn, öppna hyllor.

I köket fanns urspr ett fast slagbord (finns kvar i välbevarad lägenhet å 3 tr.)

Köksentré: i två plan. Ursprunglig port. Golv av grå mosaikmassa uppdelat av tunna vita marmorlister, sockel grönmarmorade kvadrar, beigerosa väggmarmorering, grå dito lister. Vitt fältindelad tak och hålkälslist.

Trapphus: Brunmarmorade dörrar, tvåfärgade väggar, hålkälslist. Ursprunglig armatur.

URD 5
Hälsingehöjden 1
Frejgatan 62

Fasad
Portal (62)
Entré

-"- inåt, detalj
-"- utåt, "-"
-"- "- (1)

Fi 25077

Fi 7056

Fi 7057

Fi 7058

Fi 7059

Foto IL 1974

Fi 7066

URD 5
Hälsingehöjden 1,
Frejgatan 62

Vilplan
Lägenhet, matsal
-"- vardagsrum, detalj
av tak
-"- kök
Gård

Fi 7063, 7064

Fi 7060

Fi 7061

Fi 7062

Fi 7065

Foto IL 1974

alla kvarter i innerstaden, som innehöll fastigheter uppförda före 1930. De yngre fastigheterna kunde av resursskäl inte komma med i denna omgång; en inventering av dem bedömdes ej helt nödvändig inför beslutet om fortsatt rivningsreglering, eftersom de knappast kunde vara aktuella för rivning. Vissa statliga och landstingsägda kvarter inventerades ej heller i denna omgång.

Vid årsskiftet 1982–83 hade totalt ungefär 5 000 fastigheter inventerats. Hela materialet omfattade ca 22 000 sidor text och bilder. Under hösten 1983 och 1984 skall inventeringen kompletteras så att varje fastighet inom området skall kunna redovisas i det fullständiga byggnadsvårdsprogrammet.

Inom byggnadsvårdsprogrammets ram är också avsikten att sammandrag av inventeringsmaterialet skall publiceras på samma sätt som hittills skett i volymerna Birkastaden–Röda bergen–Rörstrand, Östermalm I, City del I–II, Sydöstra Vasastaden, Södermalm: Södra Maria – del av Högalid. Ytterligare 10–12 volymer planeras för publicering; på så sätt skall hela materialet kunna bli allmänt tillgängligt. Publiceringen kräver emellertid betydande resurser och måste därför fördelas över flera år. Inventeringsmaterialet blir genom tidsförskjutningen också i vissa fall inaktuellt och måste moderniseras inför en publicering.

Inventeringsmaterialet är sålunda en viktig grundval för den kulturhistoriska klassificeringen och används också på många andra sätt i den kommunala handläggningen av ärenden av olika slag.

På sikt ligger dock inventeringens kanske största värde i att vi fått en dokumentation av malmarnas byggnadsbestånd under 1970- och 80-talen. Materialet kommer – hoppas vi – att vara av stor betydelse för tex framtida stadsbyggnadshistoriker, arkitekturhistoriker och socialhistoriker. Det kan användas för specialstudier av en rad olika frågor, för arkitekturhistoriska problem av skilda slag, för klarlägganden av byggnadsteknikens och bostadsplanernas ut-

veckling, för utredningar om byggherrars, byggmästares och arkitektfirmors verksamhet under olika perioder osv. Om en motsvarande dokumentation hade genomförts för tex hundra år sedan, skulle vi idag "gratis" haft en kunskap om Stockholms förindustriella bebyggelse; en kunskap som idag endast fragmentariskt och genom tidsödande arkivundersökningar kan återskapas.

Vi har många gånger erfarit hur viktigt det är för vårt arbete med en tillräckligt grundläggande kännedom om husen. Mer utförliga utredningar än vad inventeringsmaterialet kan ge behövs för många av byggnaderna, särskilt för de äldre husen, som ofta har en komplicerad byggnadshistoria. Sådana utredningar görs många gånger i samband med ombyggnad av dem. Vi behöver också mera kunskap om byggnader uppförda för speciella funktioner. Den industriinventering som nyligen genomförts har givit oss ett betydligt bättre bedömningsunderlag än vad vi hade tidigare om denna typ av byggnader. En skolinventering som genomförts i nära anknytning till museet har också givit oss en bättre kunskap om skolhusens utformning under olika tider och därför ett bättre underlag för ställningstagande till deras kulturhistoriska värde. Specialundersökningar om tex varuhusbyggnader, kontorsbyggnader, biografier osv vore också önskvärda.

Den kulturhistoriska klassificeringen

Ett kulturhistoriskt värde har bebyggelse, som har något att lära oss om äldre generationers samhällsmiljö och levnadsbetingelser eller som belyser arkitekturhistoriens stilutveckling och byggnadsskickets förändringar. En väsentlig målsättning för det kulturminnesvårdande arbetet är att verka för att det skall vara möjligt att också i framtiden i den fysiska miljön kunna förstå och uppleva Stockholms stadsbyggnadsutveckling och dess förhållande till den allmänna samhällshistorien.

Helt klart är att Stockholms innerstad som helhet har ett mycket stort kulturhistoriskt värde. I huvudstadens framväxt speglas det svenska samhällets utveckling. Omvälvande epoker i den svenska historien har lämnat sina tydliga spår i huvudstadens fysiska miljö. 1600-talets djärvt tilltagna stadsplan – som alltjämt utgör grunden för innerstadens gatumönster – vittnar om ambitionerna hos ett samhälle, som just fått en helt ny maktställning i Europa. Industrialismens genombrottsskede från 1800-talets andra hälft är den epok som i alldeles särskild grad präglar Stockholms malmar; huvudmassan av bebyggelsen är tillkommen under decennierna kring sekelskiftet. Sveriges ekonomiska uppsving efter andra världskriget medförde inte bara en mycket omfattande utbyggnad av Stockholms förorter, utan också påtagliga förändringar i Stockholms city.

Bebyggelsen har successivt klassificerats från kulturhistorisk synpunkt i samband med bostadssaneringsplaneringen, i stadsplanearbetet och inför behandling av olika ärenden rörande enskilda byggnader. Inför publiceringen av klassificeringarna i ett sammanhang måste vi inte bara genomföra omfattande kompletterande klassificeringar utan också se över och i vissa fall revidera de äldre klassificeringarna. Dessa hade ju till en början gjorts med ett otillräckligt jämförelsematerial. Vi måste också klargöra motiven och grunderna bakom klassificeringarna och den allmänna målsättningen med arbetet. Kulturminnesvården verkar ju inte bara för planeringen i dagsläget utan måste arbeta med ett långt tidsperspektiv framåt.

Klassificeringsarbetet bedrevs bla i seminarieform där vi gjorde en genomgång av inventeringsmaterialet uppdelat i tidsperioder, till större delen decennium för decennium. Arbetet härmed fördelades så att samtliga antikvarier vid den byggnadshistoriska sektionen ansvarade för sammanställningsarbetet för en period vardera. Vid seminarierna gjordes föredragningar där allmänna tidshändelser, idé-

impulser utifrån och förutsättningar för byggandet under perioden beskrevs som en utgångspunkt för arbetet; lagstiftning och förordningar som reglerade byggandet, arkitekturstilar, bostadsideal, statistiska uppgifter om befolkning och byggnadsverksamheten, under perioden verksamma byggmästare och arkitekter, materialtillgång och byggandets organisation mm redovisades. Mot bakgrund av dessa förhållanden bedömdes de enskilda bevarade husen från perioden, hur representativa de är, i hur stor utsträckning den ursprungligen tillkomna bebyggelsen finns kvar och i vilken omfattning de bevarade byggnaderna förändrats genom ombyggnader.

Endast omkring 10 % av fastigheterna på malmarerna är idag bebyggda med byggnader från tiden före den stora expansionen under 1800-talets slut. De flesta av de en gång befintliga husen revs redan under denna tid, men många har också rivits under senare decennier, framför allt under 1950- och 60-talen. Det är sålunda väsentligt att i så stor utsträckning som möjligt bevara de kvarvarande för forståelsen av hur Stockholm såg ut under förindustriell tid.

Den dominerande byggnadsmassan på Stockholms malmar är som nämnts uppförd mellan 1870 och 1930. Att söka bibehålla innerstadens karaktär från denna tidsperiod har varit en väsentlig utgångspunkt vid klassificeringsarbetet. Det är också en angelägen uppgift att försöka förhindra att bebyggelsen ytterligare förvanskas; alltför många byggnader, särskilt från 1870- och 80-talen har under 1900-talet förvanskats till oigenkännlighet. Även jugendbebyggelsen har i viss utsträckning förlorat ursprunglig dekor och karakteristiska detaljer, medan 1910- och 20-talens byggnader betydligt bättre har behållit sin karaktär.

Byggnaderna har klassificerats med utgångspunkt från gällande lagstiftning. Med blå färg har på karta markerats sådan bebyggelse vars kulturhistoriska värde bedöms motsvara fordringarna i

1

2

1 *Matrosen 4, Birger Jarlsgatan 2–4, Nybrogatan 1–3. Byggnaden uppfördes 1894–95 efter ritningar av Ludvig Peterson och Ture Stenberg. Den har naturstensfasad och är ett utmärkt exempel på 1890-talets storstadsmässiga bebyggelse vid den då nyanlagda Birger Jarlsgatan. Byggnadsminnesvärd ("blå"). Foto 1973.*

2 *Bonden Större 45, Södermannagatan 28–30. Också ett mycket enkelt hus som detta har bedömts vara byggnadsminnesvärt. Byggnaden, ett trevånings stenhus uppfört 1853, är ett av stadens äldsta bevarade arbetarbostadshus och utgör ett viktigt socialhistoriskt dokument. Foto 1980.*

3 *Riddaren 12, Nybrogatan 23. Ett typiskt bostadshus från 1880-talet (idag delvis kontoriserat) med den rika putsfasaden och också interiören väl bevarad. Den äger ett större kulturhistoriskt värde ("grön"). Foto 1973.*

4 *Baggen 17, Roslagsgatan 11, Surbrunnsgatan 24. Huset som byggdes 1905–07 har bedömts vara av positiv betydelse för stadsbilden ("gul"). Det ligger i ett kvarter med många byggnader från samma tid. Huset är inte särskilt märkligt, har något förenklad fasad, men bevarar i stort jugendtidens former. Foto 1976.*

5 *Murmästaren 7, Hantverkargatan 31, Kungsholmstorg 16. En välbevarad trapphusinteriör som denna kan öka byggnadens kulturhistoriska värde. Fastigheten har klassificerats som "grön". Foto 1982.*

6 *Kronkvarnen 35, Linnégatan 39 A, B. Detta sekelskifteshus har under senare tid förvanskats till oigenkännlighet genom fasadhyvling, nya fönster och påbyggnad på taket. Man kan knappast hävda att det är en tillgång i stadsmiljön. Fastigheten har sålunda markerats som "grå". Foto 1978.*

3

4

5

6

1960 års byggnadsminneslag. Lagen stadgar: "Byggnad som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse som synnerligen märklig, må av länsstyrelsen förklaras för byggnadsminne."

Kyrkor tillhöriga svenska kyrkan och statliga byggnader av motsvarande värde har också markerats blå, även om de inte omfattas av byggnadsminneslagen. Kulturresevat på Södermalm med huvudsakligen förindustriell bebyggelse har redovisats med blå omramning på kartan. Det kan förekomma att varje enskild byggnad inom ett sådant område inte uppfyller byggnadsminneslagens krav på märklighet.

I Stockholms innerstad finns naturligtvis ett stort antal byggnader av synnerligen stort kulturhistoriskt värde. Här är flera av våra nationalmonument belägna och här finner vi också åtskilliga av den svenska arkitekturhistoriens märkligaste nyskapelser. Men också ur den mer anonyma byggnadsmassan har framtagits representativa exempel på olika tiders byggnadsskick.

Med *grön* färg har markerats de byggnader vilkas kulturhistoriska värde motiverar tillämpningen av byggnadsstadgans 38 §, andra stycket. Häri stadgas: "En byggnad som är av större värde ur historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas vare sig genom arbeten på själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet." Det är ofta fråga om byggnader som också är av stor betydelse för stadsbilden.

Byggnader som fått denna klassificering har i de flesta fall sin ursprungliga utformning huvudsakligen bevarad. Detta gäller dock ej alltid den förindustriella bebyggelsen. Även ombyggda hus från senare tid kan ibland ha detta värde; de kan trots förändringen ha ett högt historiskt eller socialhistoriskt värde eller bakom en förvanskad fasad äga en märklig interiör. Byggnaden sedd i sitt stadsbyggnadshis-

toriska sammanhang har också haft betydelse för värderingen.

Det är ju som framhållits innerstadens miljö i sin helhet som är utomordentligt värdefull. Detta betyder att ett flertal byggnader utöver de "blå" eller "gröna" utgör ett väsentligt stöd för upplevelsen av denna helhet. Dessa byggnader, som också kan äga ett visst kulturhistoriskt värde och ofta utgör ett väsentligt inslag i gatumiljön har på kartan markerats med *gul* färg.

Med *grå* färg har markerats byggnader som inte kan inordnas i någon av ovanstående kategorier.

Någon klassificering har inte gjorts av byggnader uppförda efter 1950 – den tidpunkt då cityomvandlingen inleddes. Detta innebär givetvis inte att bebyggelsen från de senaste decennierna skulle sakna värde; en del av de nyare byggnaderna kan också på sikt behöva skyddas mot okänslig förvanskning.

Det är självklart att en klassificering i ett begränsat antal grupper i många fall utgör ett alltför grovt instrument. Många gränsfall finns givetvis; nya kunskaper kan också komma att förändra en byggnads klassificering. Bebyggelsens mängd gör att vissa aspekter kan ha förbisetts.

Det bör starkt understrykas att klassificeringen inte får användas så att bara de värdefullaste byggnaderna på sikt bevaras. Utan sammanhang i sin miljö och stöd av övrig äldre bebyggelse kan också de värdefulla husen förlora en stor del av sitt upplevelsevärde.

Det har ofta framhållits att kulturhistoriska klassificeringar också har en baksida; att de byggnader som inte värderats så högt och som kanske för sina invånare betyder mycket, prisges åt rivning. Det är därför viktigt att framhålla att andra faktorer än de rent kulturhistoriska också måste få spela sin roll vid en förnyelseplanering. De sociala faktorerna måste tillmätas stor betydelse; alltför ofta har vittnats om tragiska följder när människor förlorat en invand miljö. Stadsmiljöfrågorna i ett vidare per-

spektiv än det rent kulturhistoriska är också väsentliga att framhålla.

Men det är också viktigt att kunna skilja argumenten åt och inte använda fel motiv för ett aldrig så vällovt syfte. För tillämpningen av lagstiftningen, för planläggningen, byggnadslovsgivningen och det dagliga arbetet med antikvarisk granskning, behövs en så långt som möjligt entydig grund för den kulturhistoriska bedömningen.

Riktlinjer för stadsplanearbetet

Fullmäktiges beslut om riktlinjer för bevarande och vård av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, som grundade sig på ett förslag framlagt av den s k ARAB-utredningen, innebär bl a att den kulturhistoriska klassificeringen skall utgöra en grundläggande utgångspunkt för den fortsatta stadsplaneläggningen. Bebyggelse av byggnadsminnesklass – de blåmarkerade byggnaderna – bör sålunda i stadsplan få planbeteckningen Q med följande lydelse: "Q-betecknat område skall utgöra reservat för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Åtgärder får inte vidtas som minskar bebyggelsens kulturhistoriska värde. Befintlig byggnad får utnyttjas endast för ändamål som byggnadsnämnden prövat lämpligt med hänsyn till dess bevarande. Ny byggnad får uppföras enligt angiven byggnadsrätt endast om befintlig byggnad till väsentlig del skadats av våda." I planbeskrivningen preciseras vilka delar av byggnaden som är särskilt skyddsvärda.

För de grönmärkade byggnaderna bör enligt riktlinjerna planbestämmelsen q användas. Denna skall normalt ha följande lydelse: "Byggnad inom område som betecknas med q är av större värde från historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt och får inte förvanskas vare sig genom arbeten på själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet. Om byggnadslov för rivning erhålles får ny byggnad uppföras enligt angiven byggnadsrätt." Också här preciseras byggnadens skyddsvärda

delar i planbeskrivningen. Bestämmelsen har som framgår en direkt koppling till byggnadsstadgans 38 §, andra stycket.

Avsteg från denna huvudprincip bör enligt fullmäktige endast ske då särskilda och klart redovisade skäl härför föreligger. Sedan 1981 har en rad stadsplaner utarbetats och i några fall också fastställts i enlighet med dessa principer. De nya riktlinjerna har inneburit ett större ansvar för stadsmuseet i stadsplanearbetet; avsnitten i stadsplanebeskrivningarna om bebyggelsens kulturhistoriska värde och preciseringen av de skyddsvärda delarna utarbetas av museet.

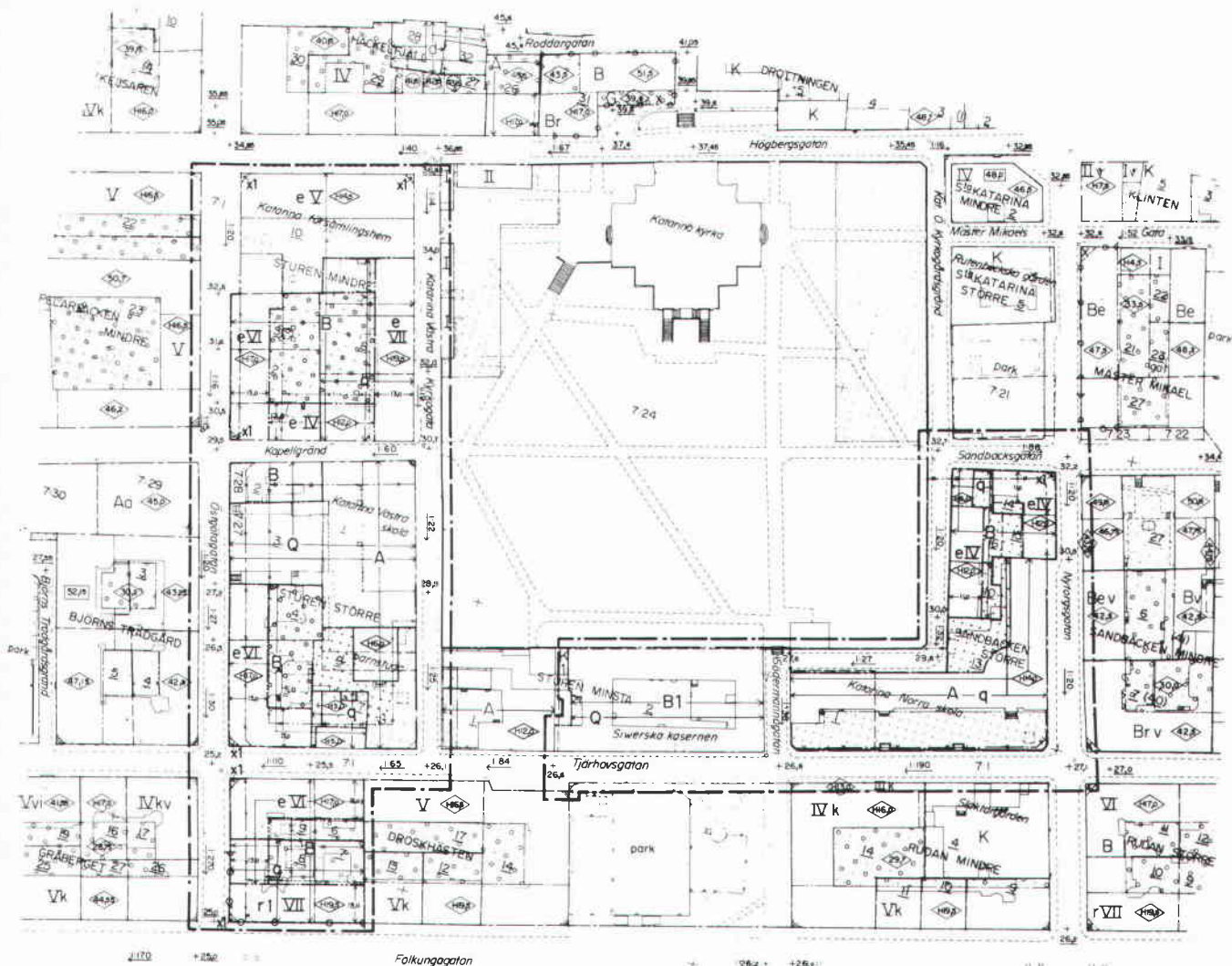
Att genomföra stadsplaneändringar är ofta en komplicerad och långvarig process. Det har därför diskuterats att införa de kulturhistoriskt motiverade beteckningarna som tilläggsbestämmelser till gällande planer.

Den kulturhistoriska klassificeringens roll för ärendehandläggningen inom kommunen

Den kulturhistoriska klassificeringen har som nämnts i olika sammanhang offentliggjorts tidigare. Framför allt har detta skett i de s k paketbeskeden som – gemensamt av stadsbyggnadskontoret, fastighetskontoret, stadsmuseet och hälsovårdsförvaltningen – hittills har utarbetats för ca 200 kvarter i innerstaden – inklusive Gamla stan – i syfte att klarlägga förutsättningarna för och att initiera bostadsupprustning av icke modern bostadsbebyggelse. I dessa ingår en kulturhistorisk beskrivning av bebyggelsen i kvarteret liksom en redovisning av de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde.

Klassificeringen har också betydelse för handläggning av byggnadslovsärenden. När förändringar föreslås för byggnader som klassificerats som blå eller gröna är sålunda byggnadsstadgans 38 §, andra stycket, tillämplig – även om detta förhållande inte är fastställt i stadsplan – vilket betyder att ställ-

Stadsplanen för kv Sturen Mindre m fl, fastställd av länsstyrelsen 1983, var en av de första planerna som utarbetades i enlighet med kommunfullmäktiges riktlinjer från 1981. De "blå"-värderade fastigheterna har betecknats med Q, de "grön"-värderade med q.

ningstagande till om de föreslagna åtgärderna innebär en förvanskning av det kulturhistoriska värdet görs. Denna granskning utgör en omfattande del av den byggnadshistoriska sektionens verksamhet.

Också för finansieringen av ombyggnader är klassificeringen betydelsefull. För bostadshus som är värda en byggnadsminnesförklaring kan i samband med ombyggnad med statlig belåning ett särskilt tilläggs lån utgå för de kulturhistoriskt motiverade överkostnaderna. I samband härmed erfordras detaljerade skyddsföreskrifter, vilket oftast innebär att en ingående byggnadshistorisk utredning måste göras som underlag härför. För grönmärkade byggnader kan ett förhöjt låneunderlag beviljas av samma skäl. För att kunna erhålla statliga eller kommunala bidrag – som i vissa fall är möjligt för antikvariska specialinsatser – erfordras också att det kulturhistoriska värdet är styrkt.

Klassificeringen av innerstadens bebyggelse – med undantag av de oinventerade kvarteren – trycktes sålunda i enlighet med fullmäktigeuppdraget på karta i början av 1983. Kulturnämnden godkände kartan i princip i mars 1983 och byggnadsnämnden beslöt strax därefter att förlänga det generella rivningsförbudet med två år fram till 18 april 1985. Förbudet grundar sig på byggnadslagen 35 a §: "Byggnadsnämnden får meddela förbud mot rivning av byggnad inom område med stadsplan eller inom område där förbud mot nybyggnad råder enligt 35 §, om förbud mot rivning är påkallat från bostadsför-sörjningssynpunkt eller för bevarande av kulturhistoriskt eller miljömässigt värdefull bebyggelse. Förbud enligt första stycket får meddelas för en tid av högst tre år. Om synnerliga skäl föreligger, får förbudet förlängas eller förnyas med högst två år i sänder. Har byggnadslov för rivning av byggnad sökts, får dock förbudet för den byggnaden därefter ej gälla under längre sammanlagd tid än fem år." Detta innebär sålunda att förbudet för enskilda byggnader där byggnadslov för rivning sökts endast kan hävdas

under fem år. Denna tidsrymd är avsedd att möjliggöra förhandlingar om möjligheterna att bevara byggnaden. Idag är sålunda byggnadsminnesförklaring den enda lagliga grunden för att permanent kunna förhindra rivning. Under 1984 kommer sannolikt beslut att fattas om införande av en helt ny plan- och byggnadslagstiftning, vilken troligen kan komma att träda i kraft 1987. Därefter kommer samhället troligen att kunna reglera rivningar mer definitivt.

Husen på malmarna – utställning och katalog

Vi ansåg det väsentligt att lämna allmänhet, politiker och fastighetsägare en så bred information som möjligt kring vårt arbete och också att förklara motiven och bakgrunden till klassificeringskartan. En utställning i kulturhuset anordnades därför.

Uppbyggnaden av utställningen följde samma disposition och indelning i tidsperioder som de ovan nämnda seminariegenomgångarna. För innehåll och sammanställning av utställningsmaterial för resp period svarade samma person som gjort föredragningarna vid dessa seminarier. En särskild utställningsgrupp samordnade den yttre utformningen och svarade för de praktiska arrangemangen i utställningen. Som katalog till utställningen fungerade den skrift som utarbetats inför de politiska nämndernas behandling av ärendet gällande fortsatt rivningsreglering. I denna gavs förutom en allmän bakgrund en kortfattad beskrivning av de olika perioderna.

Utställningen öppnades i april och har som vi förstått uppfyllt den avsedda funktionen. Besöken har varit många och ofta långvariga och ingående. Det är uppenbart att ämnet intresserar stockholmaren. I utställningen gavs också möjlighet att ta del av inventeringsmaterialet i sin helhet.

Bostadsminister Hans Gustafsson talar vid invigningen av utställningen "Husen på malmarna" i april 1983.

Programverksamhet

Utställningen följdes upp av programverksamhet. Huvudinslaget utgjordes av en föreläsningsserie, där framväxten av bebyggelsen på malmarna presenterades mer ingående än vad utställningen och katalogen kunde göra. Som komplement till den kronologiskt uppbyggda serien som byggnadshistoriska sektionens tjänstemän svarade för föreläste även utomstående experter inom olika områden över specialteman med anknytning till ämnet. Denna föreläs-

ningsserie lockade så många åhörare att stolarna ibland inte räckte till i stadsmuseets föreläsningssal. Stadsmuseets stadsvandringsverksamhet under sommaren präglades också till viss del av arbetet med bebyggelsen på malmarna. Vandringer till bebyggelse från 1800-talets slut på Östermalm, till jugendhus på Norrmalm och 1910-talsbebyggelse i Lärkstaden och Eriksberg anordnades t ex. För gymnasieklasser arrangerades särskilt upplagda program.

Kommande arbete med det fullständiga byggnadsvårdsprogrammet

Det arbete som beskrivits här ovan utgör sålunda en kartläggning och presentation av vad vi äger av byggnader av kulturhistoriskt värde på malmarna i Stockholm. Däremot berör denna del av arbetet inte hur man bör ta hand om och vårda denna bebyggel-

se. Dessa frågor – och mycket annat – skall behandlas i det fullständiga byggnadsvårdsprogrammet, som i sin helhet, som nämnts, planeras att färdigställas 1984. Programmet utarbetas gemensamt av stadsbyggnadskontoret, fastighetskontoret och stadsmuseet. Huvudansvar för samordning och publicering har stadsbyggnadskontoret.

Byggnadsvårdsprogrammet kommer sannolikt att

En typisk stenstadsbild. Gedigna hus från 1800-talets slut med hörntorn mot gatukorsningen Riddargatan-Torstenssonsgatan. Foto 1973.

presenteras i form av en volym på omkring 150 sidor med kartbilagor. Avsikten är att varje fastighetsägare inom det berörda området skall tilldelas ett program.

Här skall ges råd och anvisningar om hur de kulturhistoriska värdena i bebyggelsen kan tas tillvara i samband med att man rustar upp husen, hur byggnader från olika epoker bör tas om hand, hur husen bör fasadbehandlas och färgsättas och hur man också bör eftersträva en varsam ombyggnad av det inre. Praktiska råd och tekniska anvisningar för renoweringar skall ges. Programmet skall också innehålla ett avsnitt som behandlar stadsgestaltningen, topografi, platsbildningar och karakteristiska drag i stockholmsmiljön och vad som är viktigt att slå vakt om ur denna aspekt – en vidare stadsmiljöaspekt än den rent kulturhistoriska. Ett avsnitt skall behandla hur nya hus skall kunna inpassas i den befintliga miljön. Grundläggningsproblem skall avhandlas och råd om energisparåtgärder meddelas. Finansieringsformer och låneregler skall presenteras, liksom uppgifter om hur de kommunala instanserna arbetar, om planprocessen och byggnadslovgivning.

Den kulturhistoriska klassificeringen – nu fullständig – med motiveringar och en beskrivning av stadsutvecklingen skall givetvis också presenteras i denna volym.

Vi hoppas att vi genom detta arbete kan bidra till att Stockholms innerstad för framtiden kommer att kunna bibehålla sin välbekanta karaktär; att kommande generationer skall kunna uppleva och förstå banden med det förgångna. Förutsättningarna för detta är idag betydligt bättre än tidigare. Förståelsen för värdet i den av många generationer stockhol-

mare skapade stadsbilden är idag stor. Att bevara gammal bebyggelse och ta hänsyn till kulturhistoriska värden innebär heller inte att stadens utveckling avstannar. De flesta husen går alldeles utmärkt att använda, de äldre bostadshusen erbjuder ofta en mycket efterfrågad bostadsmiljö. Vissa hus kan få nya funktioner och enstaka byggnader skall givetvis också i fortsättningen kunna bytas ut utan att stadens huvudkaraktär förändras. I områden som Södra stationsområdet kommer staden få nytillskott från vår egen tid.

Den svängda Danderydsgatan med smala trevåningshus från 1920-talet utgör en mycket värdefull gatumiljö. Foto 1976.

